

جمعیت

مقدمه‌ای بر مفاهیم و موضوعات

نویسنده: جان ویکس

مترجم: دکتر الهه میرزایی

۱۳۸۵

Weeks , John Robert

ویکس ، جان رابرت ، ۱۹۴۴ - م

جمعیت مقدمه‌ای بر مفاهیم و موضوعات / نویسنده جان ویکس ، مترجم الهه میرزایی . - .

تهران ، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی ، ۱۳۸۵ .

ISBN 964 - 338 - 142 - 0 ، ۲۰۰۰ ریال ، ۳۵۲ ص .

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا .

عنوان اصلی ، population an introduction to concepts and issues .

7th ed , C 1999 .

۱ . جمعیت . الف ، میرزایی ، الهه ، مترجم . ب . مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و

برنامه‌ریزی . ج . عنوان .

۳۰۴ / ۶

HB ۸۷۱ / ۹ و

۱۳۸۵

م ۸۵ - ۲۳۳۳

کتابخانه ملی ایران

نام کتاب : جمعیت - مقدمه‌ای بر مفاهیم و موضوعات

ناشر: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

نوشته : جان ویکس

ترجمه : دکتر الهه میرزایی

نوبت چاپ : اول

تاریخ انتشار : ۱۳۸۵

شمارگان : ۱۵۰۰ نسخه

حروفچینی ، ثبت‌گرافیک ، چاپ و صحافی :

مدیریت چاپ و انتشارات مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

فروشگاه و نمایشگاه دائمی کتاب : خیابان کریمخان زند - استاد نجات‌اللهی شمالی - شماره ۲۶۸

تلفکس : ۸۸۸۴۶۳۴۴

فهرست

پیشگفتار	۵
مقدمه مؤلف	۷
فصل اول: مقدمه‌ای بر جمعیت جهان	۱
مقدمه	۱
جمعیت‌شناسی: علم جمعیت	۲
چرا مطالعه جمعیت؟	۴
رشد جمعیت جهان	۷
تاریخچه	۷
سرعت رشد کنونی جمعیت جهان	۱۰
جمعیت با چه سرعتی می‌تواند رشد کند؟	۱۱
دلایل رشد کند اولیه جمعیت	۱۳
دلایل شتاب گرفتن رشد جمعیت در سده اخیر	۱۵
تعداد انسان‌هایی که تاکنون بر روی کره زمین زندگی کرده‌اند	۱۶
جابه‌جایی‌های جمعیت جهان به وسیله مهاجرت	۱۷
انقلاب شهرنشینی	۱۹
توزیع جغرافیایی جمعیت جهان	۲۰
تفاوت‌های کنونی در میزان‌های رشد جمعیت	۲۶
کوناگونی حجم و رشد جمعیت در مناطق مختلف جهان	۲۷

۲۷	 امریکای شمالی
۲۸	 ایالات متحد آمریکا
۳۰	 کانادا
۳۲	 مکزیک و امریکای مرکزی
۳۳	 امریکای جنوبی
۳۵	 اروپا
۳۶	 آفریقای شمالی و آسیای غربی
۳۷	 آفریقای جنوب صحرا
۴۰	 آسیای شرقی
۴۰	 چین
۴۲	 ژاپن
۴۳	 جنوب و جنوب شرقی آسیا
۴۳	 هند، پاکستان و بنگلادش
۴۴	 اندونزی
۴۴	 اقیانوسیه
۴۵	 خلاصه
۴۷	 فصل دوم: منابع جمعیتی
۴۷	 دورنمای جمعیت‌شناختی
۴۷	 منابع اطلاعاتی جمعیت
۴۷	 سرشماری
۵۳	 سرشماری در ایالات متحد آمریکا
۶۱	 نمونه‌گیری: آری یا خیر؟
۶۳	 سرشماری در کانادا
۶۴	 سرشماری در مکزیک
۶۵	 ثبت احوال حیاتی
۶۸	 تلفیق آمارهای حیاتی و سرشماری
۶۹	 داده‌های اداری
۷۰	 پیمایش‌های مبتنی بر نمونه‌گیری

منابع تاریخی	۷۲
از داده‌های جمعیت‌شناختی چه کسانی بهره می‌برند؟	۷۴
کاربردهای جمعیت‌شناختی سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی	۷۶
منابع اطلاعاتی	۷۸
خلاصه	۸۰
فصل سوم: دورنمای جمعیت	۸۳
دکترینهای جمعیتی دوران پیشامدرن	۸۴
دیدگاه مالتوس	۹۱
علل رشد جمعیت	۹۳
پیامدهای رشد جمعیت	۹۵
اجتناب از پیامدها	۹۶
نقد نظریه‌های مالتوس	۹۷
طرفداران جدید مالتوس	۹۹
طرفداران جدید مالتوس چه کسانی هستند؟	۱۰۰
دیدگاه مارکس	۱۰۳
علل رشد جمعیت	۱۰۴
پیامدهای رشد جمعیت	۱۰۵
نقدی بر نظریات مارکس	۱۰۶
دیگر نظریه‌های مدرن جمعیت	۱۰۸
میل	۱۰۸
دومانت	۱۱۰
دورکهایم	۱۱۰
نظریه گذار جمعیتی	۱۱۱
نقد نظریه گذار جمعیتی	۱۱۵
بازنگری نظریه گذار جمعیتی	۱۱۶
نظریه تغییر و پاسخ جمعیتی	۱۲۰

۱۲۱.....	فرضیه درآمد نسبی
۱۲۳.....	نظریه‌های مربوط به پیامدهای رشد جمعیت
۱۲۵.....	آیا نظریه‌های دیگری هم وجود دارد؟
۱۲۵.....	خلاصه
۱۲۷.....	فصل چهارم: مرگ و میر
۱۲۷.....	اجزای مرگ
۱۲۸.....	دیربایی
۱۲۸.....	طول عمر
۱۳۱.....	علل مرگ
۱۳۱.....	بیماری‌های عفونی و انگلی
۱۳۷.....	استحاله جسمی بر اثر بیماری‌های مزمن
۱۳۷.....	عوامل اقتصادی و اجتماعی موثر بر مرگ
۱۳۸.....	حوادث
۱۳۸.....	خودکشی
۱۳۹.....	قتل نفس
۱۴۰.....	اندازه‌گیری میزان مرگ‌ومیر
۱۴۱.....	میزان خام مرگ‌ومیر
۱۴۲.....	میزان مرگ ویژه سنی/جنسی
۱۴۳.....	جدول عمر
۱۴۴.....	گذار اپیدمیولوژیکی
۱۴۴.....	مرگ‌ومیر در دوران پیشامدرن
۱۴۵.....	از دوران روم باستان تا انقلاب صنعتی
۱۴۶.....	از انقلاب صنعتی تا عصر حاضر

کشورهای در حال توسعه.....	۱۵۱
تفاوت میزان مرگ و میر در مناطق روستایی و شهری.....	۱۵۵
تفاوت های میزان مرگ و میر بر اساس طبقه اجتماعی.....	۱۵۶
شغل.....	۱۵۷
درآمد و تحصیلات.....	۱۵۹
نژاد و قومیت.....	۱۶۱
وضعیت تأهل.....	۱۶۳
تفاوت های میزان مرگ و میر بر اساس جنسیت.....	۱۶۴
تفاوت های میزان مرگ و میر بر اساس سن.....	۱۶۶
مرگ و میر اطفال.....	۱۶۶
مرگ و میر در بزرگسالان جوان.....	۱۷۲
مرگ و میر در سنین بالاتر.....	۱۷۳
خلاصه.....	۱۷۳
فصل پنجم: باروری: مفاهیم و اندازه گیری.....	۱۷۵
باروری چیست؟.....	۱۷۵
جزء زیستی.....	۱۷۶
جزء اجتماعی.....	۱۷۹
چگونه می توان باروری را مهار کرد؟.....	۱۸۳
متغیرهای آمیزشی.....	۱۸۴
متغیرهای مربوط به لقاح.....	۱۸۹
تنظیم خانواده.....	۱۹۲
متغیرهای بارداری.....	۲۰۴
تأثیر روش های جلوگیری از بارداری بر باروری.....	۲۰۷
اندازه گیری باروری.....	۲۱۰
تحقیقات مقطعی و کوهورت.....	۲۱۱
اندازه گیری های مقطعی باروری.....	۲۱۲

۲۱۳.....	میزان باروری عمومی
۲۱۹.....	اندازه‌گیری‌های کوهورت باروری
۲۲۱.....	خلاصه
۲۲۳.....	فصل ششم: باروری: روندها، سطوح و تبیین‌ها
۲۲۴.....	تبیین‌گذار باروری
۲۲۴.....	نظریه عرضه و تقاضا
۲۲۶.....	نظریه اشاعه نوآوری
۲۲۸.....	سه پیش‌شرط کاهش باروری
۲۳۱.....	دلایل باروری بالا
۲۳۱.....	ضرورت جایگزینی افراد جامعه
۲۳۴.....	کردگان: تأمین‌کننده امنیت و نیروی کار
۲۳۵.....	پسرخواهی
۲۳۷.....	تحدید خانواده و مهار باروری
۲۳۹.....	کشورهای دارای باروری بالاتر
۲۳۹.....	اردن
۲۴۱.....	هند
۲۴۵.....	مکزیک
۲۴۶.....	دلایل باروری پایین
۲۴۷.....	ثروت، پرستیز، و باروری
۲۴۸.....	درآمد و باروری
۲۵۰.....	تحصیلات و باروری
۲۵۱.....	عوامل دیگر
۲۵۲.....	کشورهای دارای باروری پایین‌تر
۲۵۲.....	انگلیس
۲۵۵.....	ژاپن
۲۵۸.....	ایالات متحد آمریکا
۲۶۵.....	کانادا

خلاصه.....	۲۶۷
فصل هفتم: مهاجرت.....	۲۶۹
تعریف مهاجرت.....	۲۷۱
اندازه گیری مهاجرت.....	۲۷۳
چرا مردم تصمیم به مهاجرت می گیرند؟.....	۲۷۸
نظریه دافعه - جاذبه.....	۲۷۸
گزینه های مهاجرت.....	۲۸۰
فرایند مهاجرت.....	۲۸۴
تفاوت میان مهاجرت داخلی و بین المللی.....	۲۸۸
نظریه های مهاجرت بین المللی.....	۲۸۸
بهترین نظریه ها کدام است؟.....	۲۹۲
پیامدهای مهاجرت.....	۲۹۲
مهاجرت های اجباری.....	۲۹۵
برده داری.....	۲۹۵
پناهندگان.....	۲۹۶
مردم به کجا مهاجرت می کنند؟.....	۲۹۷
الگوهای جهانی مهاجرت.....	۲۹۷
مهاجرت نیروی کار.....	۳۰۱
مهاجرت به امریکای شمالی.....	۳۰۳
مهاجرت از امریکای لاتین به ایالات متحد.....	۳۰۷
مهاجرت از ایالات متحد به خارج.....	۳۱۱
مهاجرت های داخلی در امریکای شمالی.....	۳۱۱
خلاصه.....	۳۱۵
واژه نامه.....	۳۱۷
نمایه.....	۳۲۵

پیشگفتار

سپاس فراوان خداوندی راست که لطف بی‌کرانش را پشتوانه تلاش‌های بندگانش کرده است.

کتاب جمعیت: مقدمه‌ای بر مفاهیم و موضوعات، یکی از معتبرترین کتاب‌هایی است که در این زمینه به رشته تحریر درآمده است. ارائه قانونمند موضوعات، تسلسل منطقی مطالب، روانی مسائل مطرح شده، برقراری ارتباط مستقیم با خواننده، جامع بودن مطالب، انجام تحقیقات گسترده در مورد هر موضوع، و بالاخره دوری گزیدن از حاشیه‌روی از ویژگی‌های عمده این کتاب است. از آن‌جا که تغییرات جمعیتی بر کلیه مسائل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، و فرهنگی یک جامعه تأثیر می‌گذارد شناخت مبانی، ساختار، ویژگی‌ها، روندها، منابع اطلاعاتی، و فرایندهای جمعیتی نه تنها برای دانشجویان این رشته، بلکه همه متخصصان و مسئولانی که به‌نوعی با مسائل اجتماعی سر و کار دارند ضروری است. در این‌جا لازم می‌دانم از زحمات همه عزیزانی که در امر ترجمه و نشر کتاب مرا یاری دادند سپاسگزاری نمایم:

- جناب آقای دکتر امیرهوشنگ مهریار، مدیر محترم گروه جمعیت و مطالعات اجتماعی که همواره حامی فعالیت‌های علمی اینجانب بوده‌اند.

- جناب آقای دکتر غلامعلی فرجادی، ریاست وقت مؤسسه که انجام این مهم به پیشنهاد و با حمایت ایشان آغاز شد.

- سرکار خانم مسعوده ملک‌پور و جناب آقای دکتر جواد روحانی رصاف که هماهنگی‌های لازم جهت ویرایش کتاب را انجام دادند.

- جناب آقای اصغر اندرودی که با ویرایش ادبی کتاب مجموعه‌ای یکپارچه پراستند.
- جناب آقای دکتر مهریار، جناب آقای دکتر محمد میرزایی، جناب آقای دکتر فرخ مصطفوی، سرکار خانم دکتر شهلا کاظمی‌پور، و جناب آقای دکتر محمد جهانفر که در ترجمه واژه‌های تخصصی مرا یاری رساندند.
- جناب آقای دکتر حبیب‌اله دانایی، جناب آقای محمد عاملی و سرکار خانم زهره پوربابایی که هماهنگی‌های لازم جهت چاپ سریع کتاب را انجام دادند.
- سرکار خانم مهین دادور که کار طاقت‌فرسای تایپ کتاب را به عهده داشتند و جناب آقای تمنائی و سرکار خانم بنی‌جمالی که صفحه‌آرایی کتاب را به انجام رساندند.

الله میرزایی

بهار ۸۵

مقدمه مؤلف

هرگاه به مسئله رشد جمعیت در جهان می‌اندیشم، تصویر اتوبوسی که در سراسیبهی بزرگراهی با سرعت به‌سوی صخره‌ای در حرکت است در نظرم مجسم می‌شود. اتوبوس نیمه خودکار است و راننده‌ای ندارد که کنترل آن را در دست داشته باشد. بعضی از مسافران از آنچه در انتظارشان است بی‌خبرند و بیشتر به فکر دستگاه تهویه و کم و زیاد شدن آن، یا مقدار غذای باقی مانده برای ادامه سفر هستند. بعضی دیگر آگاه‌ترند، اما با خود می‌اندیشند صخره‌ای که می‌بینند واقعیت ندارد و مربوط به خطای دید آنهاست. آنها که صخره را واقعی می‌پندارند در صددند که ترمز اتوبوس را به‌کار اندازند؛ زیرا می‌دانند که یک اتوبوس بزرگ حتی اگر ترمز هم بکند، مدت زمانی طول خواهد کشید تا از سرعتش کاسته شود. آیا ما با چنین وضعیتی روبه‌رو هستیم؟ هنوز به‌طور یقین پاسخ این پرسش را نمی‌دانیم؛ اما نمی‌توانیم آسوده خاطر، تنها به پایانی خوش امیدوار باشیم. اتوبوس جمعیت خسارات و تغییرات دهشتناکی را سبب شده است. زمانی که در سراسیب بزرگراه حرکت می‌کنیم، چه راه منتهی به صخره باشد چه خیر، هر چه در مورد سرعت و جهت آن بیشتر بدانیم بهتر می‌توانیم در مهار آن موفق باشیم.

در طی سال‌ها متوجه شده‌ام که اکثر مردم یا در مورد تأثیر شگرف رشد و تغییر جمعیت بر زندگی‌شان در غفلتی شیرین به‌سر می‌برند، و یا آن‌چنان داستان‌های وحشتناک در مورد سرنوشت شوم و قریب الوقوع آن شنیده‌اند که هر گاه به رشد جمعیت می‌اندیشند درهم می‌شکنند. هدف من از تألیف این کتاب آن است که شما را، بدون آن‌که به وحشت اندازم، از خمودی به در آورم. من شما را با مفاهیم اساسی مطالعات جمعیت آشنا و به شما

در شکل‌گیری بینش جمعیت‌شناختی‌تان یاری خواهم کرد تا بتوانید بعضی از مهم‌ترین مسائلی که جهان با آنها روبه‌روست بهتر درک کنید. قصد من آن است که برداشت شما را از رشد و تغییرات جمعیت متحول کنم، آگاهی‌تان را درمورد آنچه در حال وقوع است و چرا، افزایش دهم، و به شما در شکل‌دهی و کنار آمدن با آینده‌ای که با میلیاردها انسان دیگر سهیم خواهید بود کمک کنم.

من این کتاب را با در نظر گرفتن طیف وسیعی از خوانندگان به رشته تحریر در آورده‌ام زیرا دانشجویانم از رشته‌های گوناگون سرکلاس حاضر می‌شوند و هر کدام با خود دیدگاه‌ها و پیشینه‌های مختلفی به‌همراه می‌آورند. شما، هر که باشید، وقایع جمعیتی زندگی‌تان را تحت تأثیر قرار خواهد داد، و هرچه درمورد آن بیشتر بدانید، وضعیت بهتری خواهید داشت. این کتاب در پنج قسمت ارائه شده است:

بخش اول، دیدگاه جمعیت‌شناختی با مقدمه‌ای درمورد روندهای جمعیتی جهان آغاز می‌شود تا شما را با مطالعات جمعیتی آشنا کند. فصل دوم توضیحی است در مورد منابع داده‌هایی که برای فهم روندهای جمعیتی نیاز است؛ و فصل سوم نظریه‌های مهمی که در مورد رشد و تغییر جمعیت وجود دارد تبیین می‌کند.

بخش دوم، فرایندهای جمعیتی به سه فرایند عمده جمعیت‌شناختی پرداخته است: مرگ‌ومیر (فصل چهارم)، باروری (فصل پنجم و ششم)، و مهاجرت (فصل هفتم). آگاهی درمورد فرایندهای جمعیت‌شناختی شما را با بنیان‌هایی آشنا می‌سازد که برای فهم این که چرا تغییرات ایجاد می‌شود و در مورد آنها چه می‌توان کرد بدان نیاز دارید.

بخش سوم، ساختار و ویژگی‌های جمعیت توضیحی است در مورد تأثیر متقابل فرایندهای جمعیتی و تغییرات اجتماعی بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مانند سن و جنسیت (فصل هشتم)، سالمندی (فصل نهم)، ساختار خانواده و خانوار، و همچنین ویژگی‌های جمعیتی اجتماعی شامل وضعیت تأهل، نژاد، قومیت، تحصیلات، شغل و دین (فصل دهم)، و گذار شهرنشینی (فصل یازدهم).

بخش چهارم، جمعیت، توسعه، و محیط زیست شرحی است در مورد شالوده‌های جمعیت‌شناختی مسائل عمده فراروی بشریت - آیا رشد اقتصادی و توسعه می‌تواند پایدار

بماند (فصل دوازدهم)، به‌ویژه در شرایطی که باید به میلیاردها انسان بیشتر غذا داد، درحالی‌که احتمالاً محیط زیست را به‌طور برگشت‌ناپذیر از میان برده‌ایم؟ (فصل سیزدهم) بخش پنجم، استفاده از علم جمعیت‌شناسی قسمت پایانی کتاب است. در فصل چهاردهم در مورد راه‌های مختلفی که می‌توان به وسیله آنها جریان وقایع جمعیتی را تغییر داد صحبت شده است. فصل پانزدهم، جمعیت‌شناسی، مروری است در مورد کاربرد اطلاعات جمعیت‌شناختی در تصمیم‌گیری‌های تجاری، اجرای سیاست‌های اجتماعی، و برنامه‌ریزی‌های سیاسی.

با آرزوی موفقیت برای یکایک شما
جان ویکز